

närvarande i amerikansk samhällsdebatt. De stora perspektiven ligger närmare till hands än här i Europa där vi nu sedan länge vant oss vid medelmåttighet och långsamt förfall.

Jag fann Kennedys bok föga intressant annat än som ett fenomen; dvs intressant på samma sätt som New Yorkerteckningen är intressant. Kennedy lyckades under en tid introducera en historisk determinism som ett debatttema i presidentvalrörelsen. Protektionismen gynnades av Kennedys argumentation — ty om hoppet är ute så är det dags att börja bygga Fortet Amerika för att rädda vad som räddas kan.

Amerikansk protektionism av 80-tals- snitt ligger oftast nära den isolationism

som var så stark på 20- och 30-talen. Bokens behandling av de ekonomiska frågorna är allt annat än imponerande. Frågan om skattetryckets betydelse för den ekonomiska vitaliteten — och liknande frågor som belyser ekonomins dynamiska sida — tas inte upp till seriös behandling. De politiska beslutsfattarna tillskrivs en roll som de måhända haft i forna stormakter men som de inte har och sannolikt aldrig kommer att få i USA — åtminstone inte innan det är dags för det amerikanska rikets nedgång och fall. Så länge det är ekonomins aktörer på marknaden som har huvudrollen i amerikansk samhällsutveckling — inte politikerna — så torde det nämligen vara för tidigt att börja förutspå undergången.

P J ANDERS LINDER:

Byalagets diskreta charm

Europadiskussionen har åter tagit fart. Bör Sverige gå med i EG? Är internationell integration över huvud taget av godo? Hör vi till den väst-europeiska kultursfären eller bör vi, som t ex Per Gahrton förespråkar i en nyutkommen bok, i stället söka utveckla samarbetet med de nordiska länderna å ena sidan och med u-länderna å den andra? Frågorna är många och någon bred konsensus har ännu inte hunnit bildas.

Du sköna gamla värld. Sekretariatet för Framtidsstudier 1987

Framför allt socialdemokrater och repre-

sentanter för fackföreningarna uttrycker dubier vad beträffar ett svenskt medlemskap i EG. De tycks misstänka att liberaler och konservativa använder frihandels- och kulturargument endast i akt och mening att underordna Sverige ett system, som skulle omöjliggöra de långtgående offentliga ingreppen i det svenska samhället. De tror att EG-vännerna försöker liberalisera Sverige smygvägen.

Och kanske har de rätt när de vill göra gällande att ett svenskt EG-medlemskap skulle innebära att Sverige ympas med tankar från en annorlunda tradition. Det menar åtminstone idéhistorikern Maciej Zaremba i "Byalagets diskreta charm eller

Folkhemmets demokratiuppfattning", en av texterna i uppsatssamlingen *Du sköna gamla värld*.

Zaremba diskuterar och försöker härleda det ända tills helt nyligen oomtvistade motståndet mot att komplettera den svenska demokratins strikta majoritetsprincip med en katalog över medborgerliga fri- och rättigheter. Sådana politiska frizoner, som utgör en viktig del av den europeiska idétraditionen, visar sig aldrig ha funnit fotfäste i Sverige. Det är naturligtvis en av förklaringarna till svenska statstjänstemäns våldsamma indignation över de fällande domar som då och då drabbar svenska staten vid Europadomstolen i Strasbourg: varför skulle inte överheten få agera som den finner för gott?

Att den svenska centralmakten aldrig har behövt känna några begränsningar, förklarar Zaremba med de speciella sociala förhållanden som rått här. Det har aldrig funnits någon stark aristokrati, som förmått staka ut en sfär, skyddad för kronans makt och inflytande. Vid 1600-talets början fanns i själva verket endast drygt 400 adliga manspersoner, och de som tillkom fram till år 1700 var i huvudsak statstjänstemän och officerare, som hade monarken personligen att tacka för sin upphöjelse.

På så sätt bildades aldrig några oberoende maktcentra, som kunde bjuda centralmakten spetsen. Detta, tillsammans med den svenska bondeklassens enastående politiska styrka, innebar att jämlikheten tidigt utvecklades till en kraftfull överideologi. Den individualism, som fann sin näring i den europeiska aristokratin och dess gentlemannaideal, nådde aldrig Ultima Thule.

Att jämlikheten blev sakrosankt förde i och för sig det goda med sig, att Sverige slapp undan det värsta av privilegierade grupperns självsvåld och excesser och därmed följande politiska spänningar. Men det innebar också att den sociala grund för läror om människors fri- och rättigheter, som Europas katolska tanke- och aristokratiska individualism hade skapat, kom att lysa med sin frånvaro. Det blev suspekt att kräva en privatsfär, vilken myndigheterna inte äger tillträde till. Sådant uppfattades som krav på personliga privilegier, främmande för Sveriges politiska tradition. När den allmänna rösträtten kom, blev majoritetsprincipen raskt ny överideologi, intellektuellt framburen av Hägerström, Lundstedt m fl, som gjorde sitt yttersta för att radera de idealistiska tankebyggnader som eventuellt kunde ha sluppit in den akademiska bakvägen.

Zarembas analys är bestickande och full av fascinerande exempel. Så kan han som exempel på jämlikhetstankens tidiga dominans citera landshövding Nils Reuterholm från 1735:

Ett stånd vore nog, och thet bleve bonde ståndet — alla lika goda och lika utlagor, then ena som den andra, bonde, prest, adel lika mycket, alt som han vore jordbrukare til. Adeln kunde äntlig få heta adeln för utlänningens skull, men inga privilegier, inga förmoner, then ena mer än den andra, som i England är, utan hvar en skattas för bättre karl, som han vore kronan nyttig till, mer eller mindre.

Dock slåss man av den starka determinismen i Zarembas resonemang. Den svenska mentaliteten tycks en gång för alla given, och den bestämmer hur våra institutioner kommer att se ut. Idéers makt tillmäts ringa eller ingen betydelse.

Men historien visar samtidigt upp exempel på att andra värden än likhet har kunnat vinna brett stöd hos allmänheten. Förenings- och religionsfriheterna utgör bara två exempel på rättigheter som i dag torde vara ordentligt förankrade i den svenska mentaliteten. Det var de inte för hundrafemtio år sedan. Och färskas opinionsundersökningar visar att en stor majoritet av det svenska folket (90 procent, enligt en färsk undersökning från Näringslivets Ekonomifakta) anser att äganderätten är viktig.

Problemet är, att inte ens de rättigheter som inte betraktas som luftiga abstraktioner utan åtnjuter genuint folkligt stöd, accepteras av det politiska systemet och kodifieras. De folkvalda, vilken schattering de än representera månde, sluter sig samman som ett brödraskap och vägrar att ålägga sig själva restriktioner. Först under sjuttioalet försågs den svenska

grundlagen med en rättighetsförklaring, och den bär starka drag av urvattnad kompromiss. Ingen drog på allvar en lans för ett skydd av fri- och rättigheter av det slag som man återfinner i de amerikanska och förbundstyska författningarna.

Vårt "oeuropeiska" förhållande till fri- och rättigheter är alltså att söka dels i vår egen icke-feodala historia (och allmänna kulturella torftighet: varken kyrka eller borgarklass var tillräckligt starka för att generera egna värdestrukturer, vilket Zarembo också påpekar), dels i det svenska politikernasamhällets starka enighet om att inte ge valmännen möjlighet att inskränka kronans makt.

Båda dessa grundvalar för den svenska maktpositivismen håller på att urholkas i takt med att våra relationer med andra länder intensifieras, och naturligtvis skulle en integration med EG påskynda den processen. Det vore välkommet.

ELISABETH PRECHT:

Österrike 50 år efteråt

Kanske tvingas (genom valet av Kurt Waldheim till president) detta land att bearbeta sitt förflutna, erkänna sitt personliga misslyckande och därigenom påbörja det sorgearbete som är nödvändigt för en positiv framtid".

Denna verkningsfulla men ack så beska medicin förskrivs österrikarna av en österrikare: psykoterapeuten Erwin Ringel. Han stack ut hakan hösten 1987 och orsakade mycket debatt med boken "Zur

Gesundung der österreichische Seele" (För den österrikiska själens tillfrisknande).

Det finns mycket som talar för att österrikarna blivit allt mer benägna att se sig själva som gärningsmän och inte bara offer för Hitlers dröm om ett Stortyskland. Enligt en opinionsundersökning publicerad i april 1988 var det — före 11 mars och 50-årsminnet av Hitlers inmarsch i Österrike — 48 procent som ansåg Österrike vara Hitlers första offer.